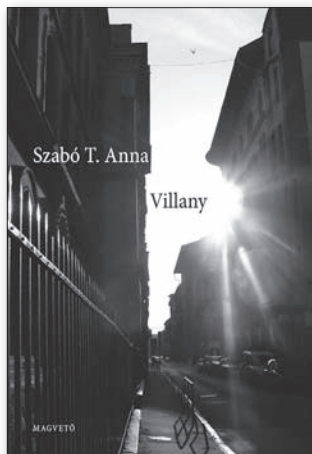

LÁTÓSZÖG

SZABÓ T. ANNA
Villany

Magvető Kiadó
Budapest, 2010

Dobozi Eszter

A SZELÍDSÉG VAKMERŐSÉGÉVEL

„az ünnep azé, aki vár”

Már azt hinnéd, hogy megvan. Eléred. Beéred. Föléred. A tiéd. Megfognád – és szertefoszlik. Kicsúszik a kezeid közül. Mint hálóból a síkos, pikkelyes lények. És csak a csobbanás térít magadhoz. Itt volt, s már nincs is. Valamiként így vagyok Szabó T. Anna legújabb, *Villany* című kötetének verseivel. Így kell lennünk. Így lehetünk. Talán mert éppen ennyi velünk a szándéka. Hogy elbizonytalanítson. Hogy emlékeztessen, elbizonytalaníthatók vagyunk. Mintha most minden képességét latba vetné, hogy ráébresszen újfent és újfent: a versekben szóló csak sejteni engedtetik. Mint az oly dolgok, melyeket látni nem lehet, csak érezni. Mintha csupán annyit szeretne elérni, hogy el ne feledjük, a költészet nem az értelmünknek szól. Csak a fülünknek. Miként a zene. Ahogyan a színek, a formák a nézés számára vannak. Az olyan „üres nézés” számára, mint amilyen a négyéveseké (*Fiam*

első képe: „A négyéves még nem tudja, mit lát. / Még ismeri az üres nézés titkát”). Mintha vissza akarna szoktatni bennünket a szavak, a nyelv olyanfajta létmódjához, melyben minden csupa áttűnés. Lebegés. Ritmus és játék. Ahogyan megrezzennek a tárgyak valami képtelenül nagy csöndben. Egymásba folynak a szilárd anyagszerűségek is. Ahol a könnyű is nehéz. És aminek súlya van, testetlen már az is. Ezt ígéri nekünk, ennyit – a ciklusok elé állított versében is: „aki vagyunk, van is, nincs is”. Az önmeghatározásból és a dolgok megértéséből ennyi adatik. Ennyi marad: a szándék. A terv. Csak a vágy. A megértésé. Csak a kívánság. A látásé. Be kell érniünk azzal, ami lehet: „Tükör által homályosan” (*Foncsor*).

S ha mindezt be is láthatom, zavarom cseppet se múlik. Szabó T. Annáról szólván nem azon akadok fenn, amin – olvasom – bírálói. Nem az idilljeit sokallom. Az angyalokat, a hétköznapi csodát, az ünnepet. Nem a női témák és szemléletmód létjogosultságát vitatom. Ellenkezőleg: Szabó T. Annát becsülöm ebbéli bátorságáért. Mert annak a költészetnek a vállalásához, amely az ő sajátja, bátorság kell a mai csörtetések idején, az extremitásokat extremitásokkal tetéző ízlésköltésében. Bátorság kell a visszafogott, szelíd hanghoz a csörömpölés, a bömbölés zajában. A halknak vakmerőségre van szüksége az üvöltőkkel szemben. Önérzet és csorbíthatatlan önazonosság-tudat nélkül fenntarthatatlan a családi és keresztény tematika. Az életérdekű, szeretetelvű költészet újraírása. Itt most a rendszerre akarónak gyűlt meg a baja a neki ellenálló anyaggal. A sorok, versek, ciklusok és a kötetegész szövetében a rendszert kereső nem találja, amit keres. Vagyis: nem azt találja! Pedig megvannak a sarokpontok – az akként tételezhetők – a tájékozódáshoz. Az évszázadok, évezredek óta feltűnő képek, föl-föltündöklő metaforák, szimbólumok. A fekete és a fehér. A fény és az árnyék. A sötétség. A Hold. A tükör, az ünnep... A világ ősi tudásának jelképeitől újra s újra megjelenésükben azt váránk, hogy új értelemmel töltődjenek föl. Új megvilágosodást hozzanak. Másfajta sejtelmeket. Másfajta derengést. Nyomokban mintha jelentené már magát az új, a másik, a módosult tartalom: hiszen ami fény volt még az imént, egy újabb versben „a fény halála”, a természetes ragyogás a címadó versben is csak mesterséges fény: *Villany*. A sugárzásból másutt csak a redőnyrések közt derengő fénycsík marad. A fény visszavonódása vagy nehezen megragadható változata rejlik a „fénystétét” oximoronszerű, szokatlan összetételben. Az ünnep a nagy elődök közül kulcsfogalom Vörös-

marty, Szilágyi Domokos költészetében; itt: „az ünnep azé, aki vár” (*Az ünnep azé, aki vár*). A szövegközi terekben és a lapok, oldalak kiterjedés nélküli közeiben, mint „üvegderengésben”, mégis egy új rendszer kiált újabb versekért, amelyek még nincsenek meg. Még csak a mi várakozásunkban leledzenek. Csak a hiányukkal leplezik le a szerzőt – hogy még nem írta meg a kötet azon darabjait, amelyek által egészszé állna össze a versek, ciklusok egymásutánja.

Noha vannak emlékezetes, sőt szívenütő sorai, vannak örök időkre megjegyzendő versek ebben a szép kiállítású könyvben. Olyanok, amelyekben minden a helyén van. Minden szó. Semmi sem fölösleges. A kettőspont sem. Ezek a művek sallangtalanságukban teljesekek. Így az *Ördögtrillából A majdnem*: olyan, mint a szófejtés. Kísérlet a meghatározásra – a tapasztalatok világából a fogalmat megvilágosító esetek példáival. Ilyen a *00:00* címet viselő költemény is, mely a képtelen mélységébe tekint, arra a pontra, ahol a kezdet és a vég összeér. A semmi és a minden találkozására. „A semmiről szól ez a perc itt. / Ezen átjutni, ez a minden.” A *Pordalból* az egyszerűségével megkapó *Rozsda-dal* újramondja mindnyájunk csillapíthatatlan sérelmét, melyet a lét törvényei által kell elszenvednünk: „Így fogok szétrohadni, / magam a pornak adni, / pereg le minden rólam, / pedig de fényes voltam.” A *Ritmus* címadó költeménye a születést úgy képes megjeleníteni, ahogy csak az tudja, aki már szület. A *Csoda*, mely egyaránt ciklus- és verscím, az elfelejtett látásmódot felnőttként a saját gyermekeivel újraéltető szülő hangján elevenít meg egy elmesélhető történetet. S arra emlékeztet, hogy a gyermekvilág közelségébe kerülve újra elfoghat bennünket a csodavárás, újra lehetnek csodák. Ott rejtőznek a mindennapok banalitásában. Ugyanezért említésre érdemes a *Talp*, az *Ajándék*. A *Költői receptből* a *Kavics-verset* odaállíthatjuk Pilinszky János *Egy szenvedély margójára* című költeménye mellé. A Pilinszky-vers kisgyermeke a kavicsal a kötődés magányosságát éli át. S azt, hogy a találkozásbeli megérintettségtől – noha már eleve benne van a szakítás is – soha nincs szabadulás.

Szabó T. Anna a kiválasztódás, a megtalálás misztériumát sejteti meg. A „megtaláltak, tehát vagyok” önazonosságát. A *Fénysötétből* a *Levél* – akár egy példázat. Az áldozni tudás önkiteljesítő voltáról szóló tanítás: „úgy vagy egész, ha részeid levedled.” A megformáltság és gondolati mélység szépségével hat ránk a *Winterreise* mindhárom darabja. Filozófia dallá finomítva a *Jóbról* című vers, mely az „Úr és ördög” kettősére szerkesztett duális világgépet tételezi. *Az örök*

sakk objektív vers egy mütárgyról. Olyan, mint Keats, Rilke, Babits, Nemes Nagy Ágnes költészetének egyik-másik darabja. Annak felismerése, hogy az örök visszatérés összefüggésébe helyezve a táplálkozás-láncban megvalósuló léttörvény mennyire evidencia, s milyen riasztóan kiábrándító is egyben. Filozófia a *Tipográfia* is: ahogyan a múlt, az évszázadok, évmilliók törvényei determinálnak, ahogyan elrendeltetett minden: „de nincs már új lap, üres felület / kész van a könyv, a kezdet óta kész”. A *Sajtó* az információs társadalom viszsászáságait mutatja meg. A *Fénysávból* a *Nap* minden reggeli újjászületésünk emelkedettsége és tragikumuma. A *Gyebenna* című ciklust pedig külön kell említenem. Egységességével, az egymást követő látélet-szerű versekkel kiválik a többi ciklusból. Olyan, mintha nem az a költő írta volna, aki a korábbi köteteket, aki a megelőző fejezeteket és a kötetzáró ciklust. Kriminálizált korunk rémtörténeteinek balladisztikus, monológjellegű feldolgozásai sorakoznak itt. Egy-egy vers az evilági pokol egy-egy szeletét engedi láttatni. A versnyelv is megváltozik a *Gyebennában*. Míg mindeddig finoman cizellált a stílus, a hang visszafogott, itt feltűnően érdes a kifejezésmód, szálkás a nyelv. Tő- és hiányos, olykor egyszavas mondatok akasztják meg a folyamatoságot.

Ha ennyi kiváló darab kikerülhet egy kötetből, s ha a fentiek tanúsága szerinti mélységeket és magasságokat járja a költő, indokolt-e az egészre rendeződést firtatnia a hivatásos olvasónak? Minden költemény önmagában is egész. Olyan teljesség hordozója is lehet a kivételesen nagy alkotások esetében, akár egy nagy regényfolyam vagy a szintézisteremtő elméletek. Szabó T. Anna költészete azonban szinte kínálja a részek nagy egészé, újabb rendszerré rendezésének szempontját, hiszen jelen kötetének egyik alap gondolata az azonosulás („Ha láthatok a más szemével, / csak akkor lehetek szabad” – *Winterreise*, 1. *Der Wegweiser*) a feloldódás, szétoldódás mellett („majd egy leszek a tájjal mégis, / mert szétoldódom köztük én is: / akkor – megérkezem.” – *Winterreise*. 3. *Rast*): a „légy egész” kívánsága (*Értsd meg*). Ezért várjuk újabb művekben a folytatást.